

Koy elektrikleştirmesinin şimdi kanaati-mizce en mühim noktası idarî organizasyo-nundadır. Umumî mühendislik çerçevesini pek aşmayan bu problemin teknik cephele-ri-nden dolayı bir ihtilâf vukuu pek beklenemez, neticeyi nihayet hesaplar halleder Memleke-timiz için yeni bir mesele olması dolayısıyla idarî, finansman ve eğitim hususları en az teknik kısmı kadar mühim ve lüzumludur.

Halen Kanunu B. M. M de bekleyen Tür-kiye Elektrik Kurumunun çerçevesi içerisine alınacak müstakil hüviyetli bir koy elektrik-lendirilmesi müessesesi. Etüd, plânlama, pro-je, finansman, inşaat, bakım ve eğitim husus-larını tek elden idare edebilecektir

Hükümet her sene bütçeden ayıracağı bir fonla bu meseleyi ele almalı, hattâ bu fonun bir kısmını köylüye hibe etmelidir. Bankalar-dan, bilhassa Ziraat Bankasından, müsait im-kânlarla istikraz temin edilebilir. Harici yar-dımlardan istifade yolları aranmalıdır. Köy-lerin elektrikleştirilmesi için şehir ve sanayi elektriği üzerinden alınan vergilerden istifa-de edilebilir. Ve nihayet en mühim husus

olarak köylerin ve köylülerimizin bu fona iş-tirakleri bedenî ve malî cihetlerden beheme-hal temin edilmelidir. Gerek hariçten geçiri-lecek malzemeden ve gerekse köylünün kul-landığı elektrikten vergi alınmaması cihetine gidilmelidir

Eğitim meseleleri olarak kurslarla eleman yetiştirilmesi, bilhassa köylülerimize askerlik-leri sırasında lüzumlu bilgiler verilmesi zik-redilebilir.

Köylüye evinde tarlasında, köyünde elek-triğin kullanılması hakkında kurslar, filimler, radyo konuşmaları sergiler gösterilmelidir. Broşürler dağıtılmalıdır. Bilhassa elektriğin aydınlatma fonksiyonu dışındaki tatbikatı öğ-retilmelidir, esasen koy elektrifikasyonunu rasyonel kılacak hususta budur.

Bütün bunlarla beraber eğitim yol, su, mesken, sağlık problemleri paralel olarak yü-melidir. Son söz olarak da hiç yoksa şimdilik ilgili müesseseler arasında yakın bir işbirliği lüzumludur. Bu suretle bir işin iki defa - bü-yük bir ihtimalle de aynı şekilde yapılması-nın önüne geçilmiş olacaktır.

Yerli Elektrik Malzemesi imal Eden Ana Müessesemizi Tanıyalım

Yazan : Kenan ERGEN
Y. Müh.

Memleketimiz kalkınmasında on plânda yer alan ana dâvalardan birisi de hiç şüphe-siz elektriktir. Bu mevzuyla ilgili olarak şim-diye kadar yapılmış bulunan elektrik istihsal ve tevzi tesislerine yapılan yatırımlardan hakkiyle istifade edilebilmesi, bu enerjinin en uygun şartlarla müstehlike arzına bağlı bu-lunmaktadır.

Bu itibarla memleketimizde elektrik mal-zemesi imalının, döviz kazandırma, ham mad-de ve işçilik imkânlarımızı kıymetlendirme bakımından da büyük faydalar sağlayacağı pek tabiidir.

Ancak, yerli elektrik malzemesi imal eden müesseselerimiz mamullerinin revaç görmesi bir taraftan maliyet ve satış bedellerinin pi-yasa şartlarına uyabilmesine, diğer taraftan imalâtın kalite bakımından üstün vasıflan ihtiva etmesine bağlıdır.

Bu sebeple, bu gibi müesseselerin daha rasyonel çalışacak şekilde ve rantabilitelerini yükseltici tedbirlere tevessül etmeleri temen-niye şayan görülmektedir.

Yeniden kurulacak müesseselerde ihtiyaç-lann iyi bir şekilde tesbiti için pazar etüd-le-rine önem vermeleri ve tesis kapasitelerini bu etüd sonuçlarına uygun şekilde seçmeleri yerinde bir tedbir olarak zikrolunabilir.

Filhakika ve bir misal olmak üzere Rabak Elektrolitik Bakır ve Mamulleri A. Ş. nin bu-günkü durumu tetkike değer görülmüştür. Bu müessese kuruluşu sırasında bu etütleri için muhtelif kaynaklardan faydalanmış ise de kurduğu tesislerin kapasitelerini tâyinde fazla iyimser davranmış bulunmakta ve bu-günde bu cihetten bir takım müşkülâtla kar-şılanmış bir vaziyet arz etmektedir. Bahis mevzu müessesenin kuruluşu sırasında E. İ

E İdaresince yapılan etütlerde memleketimizin muhtelif istihlak sahalari için elektrolitik bakir ihtiyacı tahminleri 1955 - 1965 yıllari için aşağıdaki şekilde tesbit edilmiş bulunmakta idi.

Yıllar	Toplam Elektrolitik Bakir ihtiyacı (Ton)
1955	1385
1956	1535
1957	1640
1958	1730
1959	1830
1960	1905
1961	2015
1962	2105
1963	2230
1964	2350
1965	2500

Tesislerin yıllık istihsal kapasitesi 4000 ton olarak seçilmiş olduğundan, müessese, bu gün için müşkil durumda bulunmaktadır.

«Memleketimizde mevcut elektrik malzemesi sanayiinin durumu ve gelişmesi imkânları hakkında» Odamızca hazırlatılan rapor evelce dergimizde intişar etmişti. (E. M. M. - Yıl: 2, sayı 17 - 18, sayfa 7 -13, 1958) mezkûr raporda 10 teşekkül hakkında kısaca izahat verilmiş bulunmakta idi. Bu kerre bu yazımızla elektrik malzemesi imâl eden ana müesseselerimizden üçü hakkında etraflı malûmat vermeyi faydalı mütalâa etmiş bulunmaktayım.

Yeni kurulacak tesislerimiz için bahis konusu müesseselerimizin yerli mamûlâtından istifade imkânlarının on plânda nazarı itibara alınmasını meslekdaşlarımızdan temenni ederken elektrik malzemesi imalât sanayi kolunda çalışan ve çalışmayı tasarlayan müteşebbislerimizin de zaman zaman faaliyetleri hakkında Odamıza malûmat vermelerinin yerinde olacağı kanaatında bulunduğumu arzetmek isterim.

I — Elektrik Teçhizatı İmalâtı T. A. Ş. (ETİTAŞ) :

Ecnebi-sermayeyi teşvik kanunu çerçevesinde, Le Materiel Electrique SW, L'Hydro Energie Fransız Firmaları ile Etibank, Sınai Tatbikat T. A. Ş ve İş Bankasının iştirakiyle kurulmuş bir teşekküldür.

ödenmiş sermayesi 2 000.000,— TL. dir.

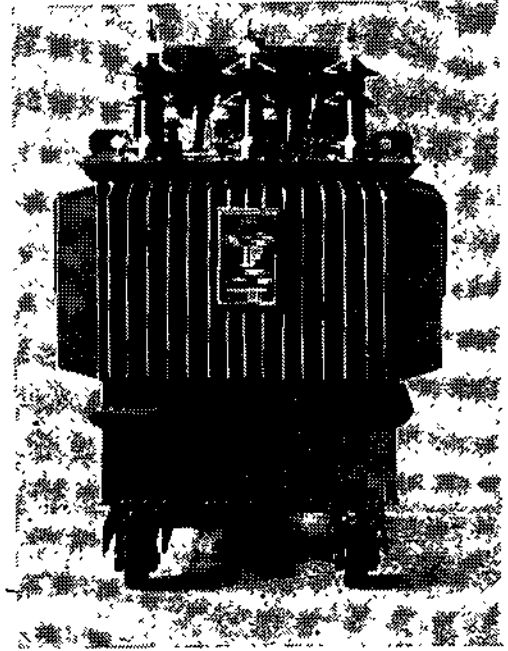
İzmir'e 6 Km mesafede bulunan Bornova'da kurulmuş olan fabrika halen transformatör imâl etmek maksadiyle faaliyete geçmiştir "

FPbnk?, 2.524.000 TL lık bir yatırımla kurulmuş olup bugünkü rayice göre en az 6 milyon TL değerindedir

Halen fabrikada 60 Türk işçisi ile 6 Fransız mütehasısı çalışmaktadır

Fabrikanın kapasitesi tek vardiya ile yılda 350 adet ve 100 000 kVA lık transformatör imâl edecek şekilde tertiplenmiştir. Çift vardiye ile çalışıldığı takdirde kapasitenin artırılması kabildir

Bahis mevzuu imalât kapasitesi aşağıdaki şekilde tasnif edilmiştir.

Etitaş'ın imal ettiği Türk transformatörlerinden biri

		Toplam	
İG adet	∞ KVA	1080 KVA	
50 »	100 »	5000 »	
58 »	160 »	9280 »	
3 03 »	250 »	27000 »	
C6 »	400 »	26400 »	
50 »	630 »	31500 »	
350 adet		100 260 KVA	

ETİTAŞ'ın imâl ettiği transformatörlere ait teknik karakteristikler (Tablo 1) de verilmiştir.

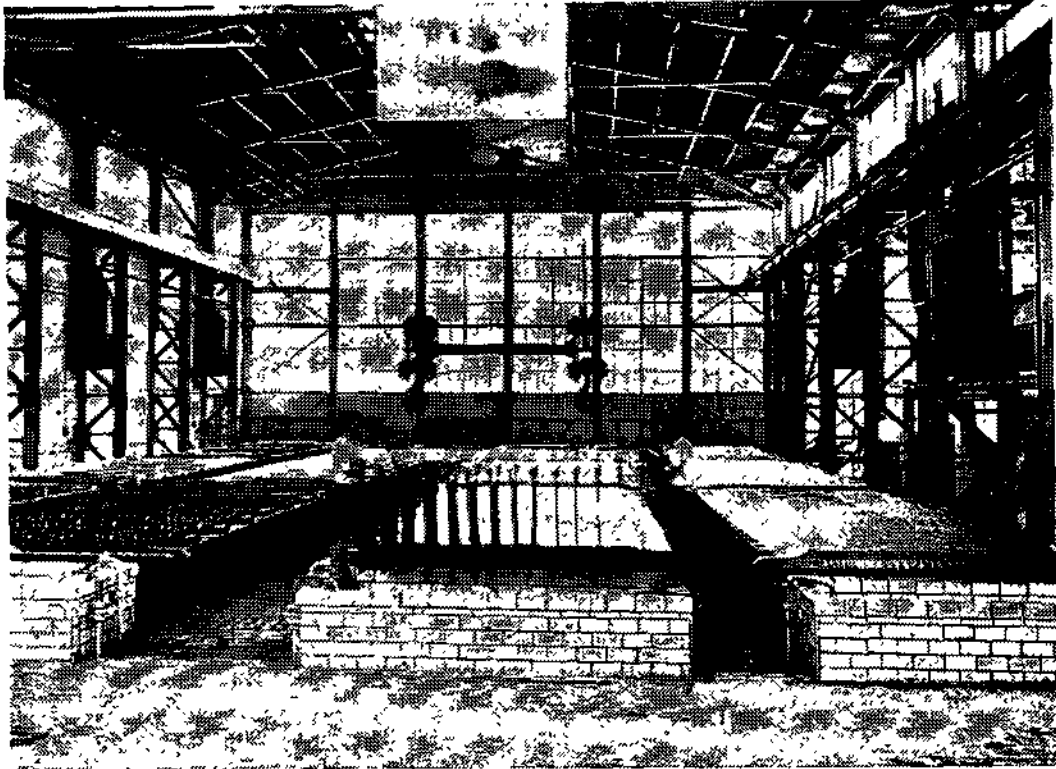
Meslekdaşlarımızın yapacakları işlerle alakalı daha geniş malûmat taleplerini aşağıdaki adrese yazmaları tavsiye olunur.

TABLO . I.

ETİTAŞ TRANSFORMATÖRLERİ TEKNİK KARAKTERİSTİKLERİ

Transformatörlerin yüksek gerilimi : 6,3 - 10 - 15 KV/
 » alçak » : 400/231 V
 KupLajlar : 160 KVA'a kadar 160 KVA dahil : Y/Z nötr ucu dışarı çıkarılmış
 160 KVA'nın üstünde : A/Y » » » » »

Takat KVA.	Boştaki kayıplar W.	Bakır kayıplar W	4/4 Yükte reaktif kayıplar var	Boşta akım	Kısa devre gerilimi %	İ/i Yükte gerilim düşüşü		4/4 Yükte randıman		Ağırlık		
						SIS	Cos 0 = 0,8	η	Cos 0 = 0,8	Yağsız Kg	Yağ Kg.	Yekün Kg.
63	290	1580	3620	2,7	4	2,60	3,88	97,03	96,39	440	110	550
100	400	2230	5500	2,25	4	2,32	3,80	97,37	96,71	600	150	750
160	575	3150	9100	2,25	4	2,05	3,68	97,67	97,09	815	185	1000
250	860	4010	14300	2,25	4	1,71	3,50	98,05	97,56	1140	280	1420
400	1260	5780	23800	2,25	4	1,53	3,40	98,24	97,80	1550	390	1940
630	1800	8270	37700	2,25	4	1,42	3,35	93,40	98,00	2100	520	2620

Rabak elektrolitik bakır fabrikası Elektroliz dairesi.

ETİTAŞ

Fevzipaşa Bulvarı 14/D
Hüseyin Eğeli Han 404 - 405

İZMİR

II — Rabak, Elektrolitik Bakır ve Mamulleri A. Ş. :

Memleketimizde ilk defa olarak bakırın elektrolize edilmesi ve elektrolitik bakırdan tel boru, levha ve profil malzemesinin imâli işi mezkûr Şirketçe ele alınmış bulunmaktadır.

Şirket, Türkiye Sinaî Kalkınma Bankası ile Türkiye İş Bankasının da iştirakiyle ve 42 müteşebbis eşhasın kurmuş olduğu Anonim bir Şirkettir.

13.2.1957 de kurulmuş bulunan mezkûr Şirketin ödenmiş sermayesi 16.000.000,— TL. dir.

Fabrikanın ana tesisleri cem'an 28.550.000 TL. kıymetinde olup bu tesislerin sabit kıymet bedelleri aşağıda gösterilmiştir.

Dökümhane	1.480.000,— TL
Elektroliz dairesi	6.100 000,— »
Presler ve tel çekme tesisleri	8.740 000,— »
Sulfatori (Göztaşı) tesisleri	730.000,— »
Enerji tesisleri	1.560.000,— »
Atölye ve sair yardımcı tesisler	690.000,— »
Laminuvar dairesi	3.450.000,— »
İnşaat (Binalar v. s)	5.800.000,— »

Şirket Fabrikada 222 sı işçi, 46 sı ustabaşı ve usta, 7 si teknisyen olmak üzere 375 personel çalıştırmayı prevü etmiştir.

Fabrika yılda 4000 ton elektrolitik bakır mamulü imâl edecek kapasitede kurulmuştur 1959 yılı imalât programını 1500 Tona göre ayarlamış bulunmaktadır.

Filiyatın bu şekilde tezahür etmesi mamul satış bedellerinin yükselmesine sebep olmaktadır. Fabrika imalât kapasitesini 4000 ton/ yıl seviyesine çıkarabildiği takdirde elektrolitik bakır nakil satış bedellerinde bugünkü fiata nazaran % 21,7 bir azalış olması imkân dahiline girecektir.

İstanbul'da Kâğıthane civarında kurulan ve Mayıs 1959 tarihinden itibaren faaliyete başüyan fabrikanın çıkarmakta olduğu mamûlât hakkında II No lu tabloda izahat verilmiştir. Daha fazla malûmat sahibi olmak isteyen meslekdaşlarımızın aşağıdaki adrese müracaat etmeleri tavsiye olunur.

«RABAK» Elektrolitik Bakır ve Mamulleri A. Ş.

Sılıhtar, Kâğıthane Caddesi No. 18

İSTANBUL

III — Çanakkale Seramik Fabrikası. A. Ş.

216 hissedarın kurduğu 6 milyon lira sermayeli, bir Anonim Şirket olup merkezi İstanbul'dadır Sermayenin 1,5 milyonu tahsil edilmiştir.

TABLO : II

«RABAK» ELEKTROLİTİK BAKİR MAMULLERİ

Bakır teller (mm. cinsinden çap)	:	0,20 - 0,30 - 0,40 - 0,50 - 0,60 - 0,70 - 0,80 - 0,90 1 ilâ 1,90 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
Örgülü teller (mim ² , cinsinden kesit)	:	10 - 16 - 25 - 35 - 50 - 70 - 90
Bakırlar çubuklar (mm. cinsinden çap)	:	10 - 12 - 16 - 19 - 20 - 22 - 25 - 30 - 35 - 40 50-60
4 köşe bakırlar (mm. cinsinden)	i	8x8 - 10 x 10 - 20x20 - 25x25 - 35x35 - 40x40 50x50
Bakır borular (mm. cinsinden iç çap)	:	6 - 8 - 10 - 12 - 14 - 16 - 20 - 24 - 28 - 30 - 34 38 - 40 - 44 - 48 - 50 - 60
Bakır lamalar (mm. cinsinden)	:	2x20 - 2x30 - 3x20 - 3x30 - 3x40 - 4X30 4x40 - 4x60 - 5x20 - 5x30 - 5x40 - 5X50 5x60 - 6x40 - 6x50 - 6x60 - 8x60 - 8x80 8x100 - 10x50 - 10x60 - 10x80 - 10X100

Rabak elektrolitik bakır fabrikası - Tel çekme dairesi.

Fabrika Çanakkale Vilâyetinin Çan Kazasında kurulmaktadır Mıntakada imalât için lüzumlu mevaddı iptidaiye rezervi 150 senelik olarak tahmin edilmiştir. Fabrikanın bilcümle teçhizat ve makinaları Çekoslovakya'dan gelmiştir. İnşaat işleri bitmiş, montaj işlerine başlanmıştır. 1960 senesi Mayısında işletmeye açılacaktır ;

Takriben 15,5 milyon liraya mal olacaktır.

Fabrikanın kapasitesi:

100x100x4
2100 Ton (10 000 000 adet) Fayans 150x150x5
mm ebadında

SCO ton İzolatör (P. T- T..ve Elektrik H için)
1200 Ton Ateş tuğlası

Fabrikanın iki sene müddetle Çekler tarafından işletileceği garanti edilmiştir.

İç krediler Sınâî Kalkınma, İşçi Sigortaları, Yapı Kredi Bankasından temin edilmiş olup halen 10,45 milyon lira sarfedilmiştir

Elektrik işleri ile ilgili Müessese ve Teşekküller

Ayhan ÇİLİNGİROĞLU
Y Müh.,

• Bu yazıda mevcut kanunlara göre elektrik enerjisi ile ilgilenmek görevinin hangi teşekkül ve müesseselere verildiği incelenecektir.

Memleketimizde elektrik istihsal ve tevzi tesisleri ilk'olarak yabancı sermayeli imtiyaz-

lı şirketler tarafından kuruldu. Böylece kurulan santraller şehirlerin aydınlatma ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Bu şirketlerle akdedilen imtiyaz mukavele ve şartnameleri, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Menaiii Umumiye-

ye Mütcellik İmtiyaz ve daha sonraları Vilâyetler Umumi İdareleri Kanunlarına göre tanzım ediliyorlardı. (1)

Madde 78: Vilâyete ait hıdematı mahalliye berveçhi atidir:

Bent 3 : Şehir ve kasabalarda menafii belediyelere ait ve şeraiti devletçe müttehaz kavaide muvafik olmak ve kırk seneyi tecavüz etmemek üzere hayvan, buhar ve elektrikle cerolunur tramvaylar inşa ve elektrikle veya hava gazı ile tenvirat icrası ve kudreti elektrikiye tevzii ve şürbe salih su isalesi için imtiyaz itası ve dahili vilâyette otomobil ve otobüs ve omnibüs arabaları işletmek ve sanayii muhtelifiye ait fabrikalar tesis ruhsat itası:

(-Müddeti kırk seneyi tecavüz eden bilumum imtiyazat ile kuvvei mütehariki sukutu miyah ile istihsal olunacak cer ve tenviri elektrikiye müteallik imtiyazat Nafia Nezaretince ita olunur.)

Cumhuriyetin ilânından sonra 1580 sayılı Belediye Kanunu hükümleri cari olmuştur. (2)

Madde 19 - 4 : Müktesep haklara hallet gelmemek üzere belediyé sınırlan dahilinde :

A. Doğrudan doğruya yapılmak ve işletilmek şartıyla su, havagazı, elektrik, tramvay tesisatı kurmak ve işletmek, göl, nehir, körfez ve sevhali mütecavire vapurları nakliyatını deruhte ve ifa etmek belediyelerin hakkıdır. (Ancak belediyeler bu işlerin tesis ve işletilmesi için kırk seneyi tecavüz etmemek ve şeraiti devletçe müttehaz kaidelere muvafik olmak üzere imtiyaz da verebilir)

Bu duruma göre belediye sınırlan dahilinde elektrik işleri belediyenin salâhiyetine veriliyor, belediye huduttan haricinde kalan yerler için ise Vilâyet yetkili kılınıyordu.

Tesislenn millileştirilmesi hareketlerine uygun olarak imtiyazlı şirketlerin işlettikleri santral ve şebekeler zamanla devralınarak belediyelere terkedildi.

Aydınlatma ihtiyaçları için belediye marifetiyle kurulan santraller, civarındaki sanayi tesislerini besliyecek büyüklükte değillerdi. Bu sebeple sanayi müesseseleri ihti-

yaçlan olan cereyanı özel olarak tesis ettikleri santrallerden temin ediyorlardı. Bazı yerlerde bugün bile faaliyette olan bu tip santralleri diğerlerinden ayırmak için oto-prodüksör tâbiri kullanılmaktadır. Sanayi santralleri uzun yıllar bulundukları şehir veya kasabanın aydınlatma ihtiyacı olan enerjiyi de verdiler. (Sümerbank tekstil fabrikaları, D. D. Y. Cer atelyeleri gibi)

1939 yılına gelinceye kadar imtiyaz mukaveleleri dışında kalan elektrik istihsal ve tevzi tesislerinin teknik kuruluşlarına, tesisleri işletecek müesseselerin ticari ve hukuki durumlarına ve bunların murakabelerine müteallik mevzuat mevcut değildi. Bu boşluğu doldurmak üzere 3611 sayılı kanunla Nafia Vekâletine verilen görevler arasında şu da bulunuyordu : (3)

Madde 6 : Nafia Şirket ve Müesseseleri işleri şunlardır:

1 — Amme hizmet ve ihtiyaçları için Devlet, Vilâyet ve Belediyelerce verilecek Nafia mehzulanna dair imtiyaz, ruhsat ve müsaadelere ait mukavelename ve şartname tiplerinin mevzuat ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde ihzar ve tasdiki ile bunların tatbikatının murakabesi

2 — Devlet ve Vilâyetler veya su kuvvetinden istihsal olunan enerjiden maadası için belediyeler tarafından verilen imtiyaz, ruhsat veya müsaadanelere müsteniden hakiki ve hükmi şahıslar tarafından vücuda getirilen veyahut Devlet, Vilâyet ve Belediyelerce doğrudan doğruya yapılan elektrik, havagazı, su, tramvay, tünel, otobüs gibi amme hizmetine mahsus tesis ve işletmelerin

a) Fenni, iktisadî ve idarî esas ve nizamla, memleketin ve tesis mahallinin ihtiyaç ve menfaatlerine uygun olarak yapımalanm ve işletilmelerinin murakabesi,

b) Tarife esaslarının tesbiti ve tasdikiyle tatbikatının murakabesi

c) Umumî şebekelere bağlı dahili tesisleri yapanların ehliyetlerinin tâyin ve murakabesi

3 — Devlet ve vilâyetlere ait arazi, yollar ve sularda istifade veya bunları işgal suretiyle vücuda getirilecek elektrik, havagazı gibi tesislere ait plânların tasdiki ve inşalarının murakabesi.

(1) 13 Mart 1329 tarihli İdare Umumiye Vilâyet Kanununun İdare Hususiyeye Mütcellik kısmı.

(2) Belediye Kanunu - No 1580 Neşir tarihi : 14 Nisan 1830

(3) Nafia Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine dair Kanun - No. 3611 Neşir tarihi- 30 Mayıs 1939

Nafia Vekâletine verilen bu vazife merkezde Nafia Şirket ve müesseseleri Reisliği, taşrada ise Nafia Şirket ve Müesseseleri Komiserlikleri tarafından yürütülüyordu.

1939 da Nafia Vekâletine murakabe görevi verilmesinden daha önce memleketin yer altı ve yer üstü servetlerinden istifade edilmesi düşüncesiyle teşkilâtlanmak ihtiyacı duyulmuştu. Nitekim 29 Mayıs 1934 tarih ve 2450 sayılı kanunla kurulan İktisat Vekâletine enerji ve maden işlerini tedvir görevi de verilmişti. Böylece bu Vekâlet bünyesinde bir elektrifikasyon bürosu vücutte getirilmişti. Ancak dar bir kadro ile bu işlerin yürütülemeyeceği göz önüne alınarak 1935 de müstakil bir müessesenin elektrik mevzuunu derinliğine ele alması istendi ve Elektrik İşleri Etüd İdaresi teşekkül etti.

Elektrik İşleri Etüd İdaresinin kuruluşuna ait 2819 sayılı Kanunda şöyle denilmektedir : (4)

Madde 2 : E. İ. E. İdaresinin göreceği işler şunlardır:

A) Memlekette mevcut su kuvvetleri ve sair enerji membalarını tetkik ederek elektrik istihsaline en elverişli olanları tesbit etmek,

B) Şehir ve kasabalara, fabrikalara madenlere, demiryollarına ve çiftliklere lâzım olan elektrik enerjisini en ekonomik bir surette temin edecek etüdler ve rantablite hesapları yapmak,

C) Müstakbel sanayi programlarındaki elektrikleştirme kısımlarını hazırlamak,

D) Memlekete lüzumu olan elektrik mühendisleriyle fen memurlarının ve ustaların yetiştirilmesi ve tedrisat programları hakkında mütalâa beyan etmek,

E) Memlekette mevcut elektrik istihsal ve tevzi kurumlarının muntazam istatistiklerini yapmak,

F) Elektrik santrallarının maliye ve satış hesaplarını tetkik etmek bunların rasyonel ve verimli çalışıp çalışmadıklarını kontrol etmek, ilen memleketlerdeki bu gibi kurumların verimlilikleriyle mukayese etmek ve santrallarımızın verimini artırmak için Hükümetçe alınacak çareleri araştırmak. Bugün mevcut santrallar hakkında E. İ. E. İdaresi alâ-

kadar şirket veya dairelerden her nevi malûmatı almağa salâhiyettardır. Kendi vasıtasıyla tesis edilecek santrallar hakkında bu maddenin hükmünü doğrudan doğruya tatbik eder.

G) Elektrik enerjisi üzerinde mevzu vergiler hakkında etüdler yapmak

H) Elektrik makina, alât ve adevatı ve malzemesine ait gümrük tarife kanununu maddelerinde yapılacak değişiklikler hakkında etüdler yapmak.

İ) Memleketteki elektrik ücret tarifeleri hakkında etüdler yapmak,

J) Yukarıda yazılı işlerden başka İktisat Vekâletinden sorulan Elektrik işleri hakkında tetkikat yapmak.

K) Yukarıdaki bentlerde yazılı işlerin başarılması için bütün vesikaları ve malûmatı, hazırlayıp toplamak, koleksiyonlar ve kütüphane vücutte getirmek, her türlü ilmi ve sinâî tetkikler ve tecrübeler yapmak, su ölçme istasyonları kurmak ve sondajlar yapmak,

görülyüorki E. İ. E. İdaresine sadece etüd ve plânlama görevinin gerektireceği yetkiler veriliyordu. Bu İdarece tesisinde fayda mülâhaza edilecek bir santralın inşası diğer müesseseler tarafından ele alınmak mecburiyetinde idi. • Benzer şekilde memleketimizdeki madenlerin araştımlıp incelenmesini deruhde edecek olan M. T. A. Enstitüsü'nün kuruluşu da aynı zamana tesadüf eder.

M. T. A. Enstitüsü ve E. İ. E. İdaresinin kanunlan birbirine çok benzer olup tesbit ettikleri imkânları geliştirmek yetkisi Etibank'a verilmiştir. Bu suretle maden ve enerji işlerine ait yatırımların yapılması Etibank'ın vazifelerindendi. Elektrik işleri ile ilgili olarak 2805 sayılı Etibank kanununa şu hükümler konulmuştur: (5)

Madde 4 — D. Türkiye'de Elektrik »istihsal, nakil ve tevzi imtiyazları almak ve işletmek, elektrik santralleri kurmak, hatları yapmak, elektrik enerjisi dağıtmak, bunlarla alâkası olan her türlü işlerle uğraşmak, her nevi elektrik malzemesi, alâtı veya makinası imal edebilecek fabrikalar kurmak ve elektrik malzemesi, alâtı ve makinaların alım ve satımını yapmak

Madde 6 — Elektrik İşleri Etüd İdaresinin İktisat Vekâletine vereceği pro-

(4) Elektrik İşleri Etüd İdaresi Teşkiline Dair Kanun - No • 2819 Neşir tarihi • 24 Haziran 1935

(5) Etibank Kanunu - No 2805 Neşir tarihi 2 Haziran 1935

jeler Vekâletçe tetkik edilerek tatbikatı faydalı görüldüğü takdirde Etibank'a tevdi olunur.

Banka E. 1. E. İdaresinin raporunda gösterilen ana hatlar dairesinde, bu projeyi tahakkuk ettirip işletmeye ve bu hususta iktiza eden bütün muameleleri yapmaya mecburdur. Etibank, Vekâletin tasdikine iktiran etmiş bulunan E. i. E. İdaresinin bu hususa ait masraflarını öder.

• Muhtelif kanunlarla farklı müesseselere verilen vazifeler tazen aynı mevzuun ayrı birkaç yerde ele alınmasına sebep oluyordu. Hattâ bazı müesseseler kanunlarında elektrik işleri ile ilgilenmek görevi olmasına rağmen bu konuda yıllarca faaliyet göstermemişlerdir. Meselâ Etibank'ın ilk bölge santralı kurma teşebbüsü kuruluşundan çok sonra olmuştur. Nitekim İkinci Dünya Harbine kadar Türkiye'de yalnız ufak takatlı münferit santraller kurulmuş yani elektriğe ihtiyacı olanlar kendi yağlarıyla kavrulmak mecburiyetinde kalmışlardır.

Belediyeler elektrik tesisi kurmaya yetecek mali imkânlar sahip olmadıklarından ya hiç tesis kuramıyorlar veya şehir ceyranını civar sanayiden temin cihetine gidiyorlardı. Belediyelere çeşitli âmme hizmetlerinde kredi temin edecek bir finansman müessesesi ihtiyacı her geçen gün biraz daha çok duyularak nihayet 1945 de İller Bankası şu vazifeleri de görmek üzere kuruldu : (6)

Madde 7 — Bankanın görevlen şunlardır :

A) . . . . . şehir, kasaba ve köylerin kuruluş ve imarı yolundaki plân ve programların gerçekleştirilmesini desteklemek amacı ile bunlara, kendi tüzüğünde yazılı esas ve şartlara göre kredi sağlamak,

B) 3611 sayılı kanun hükümleri geçerlikte kalmak şartıyla, bu idare ve kurumların istemleri üzerine harta, plân, proje, kâşif ve etüdleri yapmak veya yaptırmak. İdare ve kurumların vücade getirecekleri tesis ve yapılardan mahallince yaptırılmasına imkân olmayan veya Banka tarafından toplu olarak yaptırılmasında fayda bulunanları İçişleri Bakanlığınca kabul edilecek ana programlar içinde meydana getirmek.

C) Bankadan alınan kredilerle yapılan işlerden 3611 sayılı kanunla yapılmış ve denetlemeleri Bayındırlık Bakanlığına verilenler dışında kalanların isteme ve imkâna göre fennî nezaret ve denetlemesini üstüne almak.

Sanayi gelişmesine paralel olarak aydınlatma ihtiyaçlarının da gözönüne alınması gerekiyordu. Memleketin pek çok yerinde aydınlatmanın elektrikten gayri vasıtalarla yapılması vatandaşlarımızın aydınlatma ihtiyaçları için elektrik tesisleri kurabilme imkânlarını araştırmalarına sebep oluyordu. Vatandaşların bu tazyikleri ile İller Bankasının desteği sağlanarak bir çok yerde dizel santralleri kurulmasına gidildi. İş hacmi ani olarak öyle büyüdü ki belediyelerin teknik eleman imkânsızlıklarını gözönüne alan İller Bankası merkezde teknik bürolar ihdas etmek zorunda kaldı. Muhtelif müesseselerin vazife ve salâhiyet sınırlarını sarahatle belirtmiyen mevzuata dayanılarak elektrik işlerine büyük yatırımlar yapılması bazı hallerde hiç de iyi netice vermiyordu. Fazla olarak 1948 de 5237 sayılı kanunla elektrik ücret ve tarifelerinin tesbiti, imtiyazlı şirketler hariç tutulmak şartıyla, Bayındırlık Bakanlığından alınarak belediye idarelerine tevdi edilmişti. (7) Böyle mühim bir yetkinin devlet mura-kabesinden alınması büyük mahzurlar doğuruyordu.

Bu işlere başlamadan önce vazife ve salâhiyetleri kesin sınırlarla belirten kanuni mevzuat ve iş hacminin gelişmesine ayak uydurabilecek imkânları bol teşkilat gerekliydi.

Yıllarca elektrik konusunda muhtelif müesseseler arasında koordinasyon olmaması üzerinde durulmuştur. Bilhassa 1950 den sonraki yıllarda bu konuda pek çok çalışma yapılmıştır, hattâ 1953 de memleketimizde ilk defa Enerji Kongresi toplanarak aynı mevzuun tartışılmasına imkân verilmiştir. Milyonlarca yatırımlar isteyen elektrik işleri, o kadar dağınık idi ki Hükümette dahi hangi Bakanın sorumluluğuna gireceğini kestirmek güç oluyordu. Zira İller Bankası ve belediyelerin sorumluluğu Dahiliye Vekâletine, Şirket ve Müesseseler Reisliğinin ki ise Nafiaya düşüyordu. E. İ. E. İdaresi önce İktisad Vekâletine bağlı iken bilahara Nafiaya bağlanmıştı; Etibank da İktisad Vekâletinden alınarak 1950 de İşletmeler Bakanlığı bünyesine verilmiştir. Ayrıca Nafia Vekâleti Su İşleri Reisliği Seyhan Barajının inşaatı ile ilgi-

(6) İller Bankası Kanunu - No 4759 Neşir tarihi 23 Haziran 1945

(7) Belediye Gelirleri Kanunu - No 5237 Neşir tarihi 9 Temmuz 1948 Madde - 39

lenmiş ve D. D. Y. Çimento fabrikaları, Tekel Fabrikaları ve Hava Meydanları gibi muhtelif yerlerin ihtiyacı olan elektriği temin için ilgili müesseseler tesis kurmaya devam etmişlerdir. Herhangi bir merkezi koordinasyon ve murakabeden uzak olarak yürütülen bu faaliyetler istenilen faydayı vermiyorlardı. Yeni bir santralın kurulması anında farklı görüşler ortaya çıkıyor ve müesseselerin ihtilafa düşükleri dahi görülüyordu. İlgililer teknik kararların dahi toplantılar yapılarak oylamalarla alındığını hatırlarlar.

Seyhan Baraj ve santralından sonra Kemer ve Demirköprü barajlarının ele alınması Nafia Vekâleti Su İşleri Reisliğinin lağvedilip hükmi şahsiyete haiz mülhak bütçeli Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğünün kurulması sıralarına tesadüf eder Böylece 6200 sayılı kanunla D. S. İ. Umum Müdürlüğüne şu vazife veriliyordu : (8)

Madde 2 : Devlet Su işleri Umum Müdürlüğünün vazife ve salâhiyetleri şunlardır :

- a) Taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesisler meydana getirmek,
- b) Sulama tesislerini kurmak, sulama sahalarında mevcut parsellerin tamamını veya aksamını gösterir harita ve plânlar yapmak veya yaptırmak ve icabı halinde kadastrosunu yaptırmak,
- c) Bataklıkları kurutmak
- d) a, b, c, fıkralarındaki, faaliyetlerle ilgili olmak şartıyla sudan ve zaruret halinde yardımcı diğer kaynaklarda enerji istihsal etmek.

Görülüyor ki D. S. İ. sudan elektrik istihsal edecek tesisler yanında termik santraller dahi kurabilir. Bu tesisleri işletmek yetkisi de D. S. İ. ye verilmiştir 6200 sayılı kanunda bu husus şöyle belirtilmiştir.

Madde 2 — g) Yukarıdaki fıkralarda yazılı tesislerin (çalıştırılma, bakım ve onanın dahil) işletmelerini sağlamak.

Aynı enterkonnekte şebekeye bağlı santrallerin tek elden işletilmeleri zarureti düşünülürse bu maddenin tatbikatında güçlükler doğması beklenebilir.

D. S. İ. Kanununun diğer hükümleri bu teşkilâta faaliyetten ile ilgili her türlü rasat, tecrübe, araştırma ve plânlama yetkilen ver-

mektedir. Aynı maddenin 1 fıkrasında şöyle denilmektedir :

Madde 2 — ı) Yukarıdaki fıkralarda yazılı işlerin her türlü etüd ve projelerini yapmak ve yaptırmak (bunlardan d fıkrasında yazılı işlerde Elektrik İşleri Etüd İdaresi ile işbirliği yapar).

D. S. İ. teşkilâtında enerji işleri ile ilgilenmek üzere imkânlar sağlanmış; meselâ elektrik tesisleri projeleri yapacak Fen Heyeti kurulduğu gibi aynı kanunun 10 maddesinin c bendine göre İşletme Dairesine bağlı Enerji Fen Heyeti vücade getirilmiştir.

D. S. İ. Kanununda elektrikle ilgili bir çok hüküm daha mevcuttur, misal olarak şunlar verilebilir :

Madde 25 — d) Enerji tesislerinde kilowatsaat başına amortisman bedeli mecmu masrafın istihlak olunan enerji miktarı ile ödeme müddeti olan sene adedine taksimi ile elde olunur.

Madde 28 — e) Enerji tesislennde bir sene evvel yapılan mecmu işletme masrafı ile istihlak olunan enerji miktarı nazan itibare alınmak suretiyle kilowatsaat başına işletme ücreti esası tesbit olunur. Buna istinaden ve müstehliklerin hususiyetleriyle toptan veya perakende satış şartlarına göre tarife ayarlanır

Muhtelif kanunlarda hemen hemen aynı konuyla ilgili hükümler bulunmaktadır. Tatbikatta çoğu zaman mahzurlar belirmiştir. Meselâ, Bir âmme hizmeti olan elektrik istihsal ve tevzii belediyelere verilmesi Ue şehir halkının menfaatlerinin daha iyi korunacağı düşünülmüştü; fakat bazı belediyeler elektrik işletmesini bir gelir kaynağı gibi telakki etmişler ve kârı azamiye çıkarmak için yüksek fiatlarla ceryan satmışlardır; hattâ elektrikten elde edilen kazançları elektrik tesislerine yatırmaya değil diğer belediye giderlerini karşılamaya tahsis etmişlerdir. İmkânları mahdut belediyeler ise ufak tesislerini işletecek, tamir edecek ehil personelin masraflarını karşılamadıklarından bir çok tesis Harap olmuştur.

Kasabalarda işler böyle iken merkezde hummalı fakat dağınık bir faaliyet süre gelmiştir. 1953 - 54 de Etübank hidrolik ve termik santraller yapıyor, 154 kV. luk yüksek gerilim şebekesi tesis ediyordu. Bu suretle bölge santraller ve enterkonnekte şebeke doğarken D. S. İ. de muhtelif barajların yapılmasını ele almış bulunuyordu. İller Ban-

(8) Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilât ve Vazifeleri hakkında Kanun . No 6200 Meriyet tarihi 28 Şubat 1954

kası bir çok şehrin elektrikleendirme projelerini hazırlıyor ve tatbik mevkiine koyuyordu. Bundan ayrı olarak halâ servise giremeyen bir çok hidrolik santralin de temeli o zamanlar atılmıştı. Bu yıllara ait merkezi müesseseler arasında termik santral mi yoksa hidrolik santral mı kurulmasının memleket ekonomisine daha uygun düşeceği hususunda münakaşalar yapıldığını ilgililer hatırlıyacaklardır.

Enerji işleri ile ilgili müesseseleri hiç olmazsa aynı Bakanlık camiasında toplamakla koordinasyonun sağlanması düşünülür. Sanayi, maden ve enerji işlerini tedvir edecek bir Bakanlık kuruldu. E. 1. E. İdaresi, Etibank bu yeni Vekâlete bağlandığı gibi Vekâlet teşkilâtında Enerji Dairesi Reisliği vücade getirildi. Enerji Dairesi Reisliğine koordinasyon görevleri yanında Nafia Şirket ve Müesseseler reisliğinin vazifeleri de verildi. Sanayi Vekâleti kanununa enerji konusunda şu hükümler konuldu : (9)

Madde 1 — Sanayi, Vekâleti adı ile bir Vekâlet kurulmuştur.

Sanayi Vekâletinin vazifelen şunlardır :

A) Memleketin sanayi, maden ve enerji işlerini umumi menfaat ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde tanzim ve idare etmek ve bu işlerle ilgili müesseseler arasında gereken işbirliğini sağlıyacak tedbirler almak,

C) Hususî teşebbüsün sanayi, maden ve enerji sahalarındaki faaliyetlerini kolaylaştırmaya ve teşvike matuf etüdleri yapmak, bunu mümkün kılacak her türlü teknik yardım ve kredi imkânlarını hazırlamak, bununla vazifeli müesseseleri kurmak veya kuruluşlarını kolaylaştırmak.

D) Umumi olarak sanayi, maden ve enerji işlerine müteveccih resmî veya hususî yatırımların ihtiyaç ve imkânlarına göre, ayarlanması için gerekli priorite, teşvik ve koordinasyon esaslarını tesbit ve tatbik etmek.

Madde 3 — F) Enerji Dairesi Reisliği :

E) fıkrasındaki vazifelerin enerji tesislerine ait olanlarını yapar ve umumi olarak devlete veya hususî teşebbüse ait her nev'ı (havagazı dahil) enerji

müesseselerine müteallik işleri mevzuat hükümleri dairesinde yürütür.

Burada bahsedilen (E) fıkrası aynı Vekâletin diğer işgal sahası olan sanayi işlerini tedvire görevli Sanayi Dairesi Reisliğinin vazife ve salâhiyetlerini belirten fıkradır

Yukarıda M. T. A. Enstitüsü ve E İ E İdaresinin kuruluşlarından bahsedilmişti Bu teşekküllerin kurulduğu sıralarda maden ve enerji etüdları için teşkilâtlanılmış fakat sanayi etüt ve plânlaması yapacak bir teşkilât vücade getirilmemişti. Sanayi sahasında geçirdiğimiz son yıllara ait tecrübeler ve bilhassa Müşterek Pazar karşısında sanayimizin durumu gözönüne alınırsa sanayi plânlaması yapacak olan bir müessesenin kurulmaması olmasının zararları daha iyi anlaşılır. Hususi sermayenin teşebbüslerine yardımcı ve koruyucu olarak memleketin sanayi kalkınması için gerekli etüdleri yapacak merkezi otoritenin Sanayi Dairesi Reisliği olmasını sağlamak için yukarıda sozu geçen (E) fıkrası şöyle vaz'edilmiştir •

Madde 3 — E) Sanayi Dairesi Reisliği :

Memleket sanayinin sicilini tutar ve umumi envanterini yapar .Mevcut sanayinin inkişafına ve yenilerinin kurulmasına ait etüdleri yaparak ihtiyaç derecelerine ve hususî sektörlerde ele alınabilecek işlerin priorite'lerini tesbit eder ve bunlardan on sırada tahakkuku lüzumlu işlerin plân, proje ve rantablite etüdlerini hazırlıyarak teşebbüs sahasına intikali için gerekli tedbirleri alır Vekâletle ona bağlı sınaî müessese ve işletmeler arasında irtibat ve münasebet tesis eder. Sanayinin finansmanına ve teşvikine ait esasları ve kanunları hazırlar. Alelumum sanayi müesseseleri arasında irtibat ve koordinasyonu sağlar. Teknik bilgiler vererek hususî teşebbüse rehberlik eder. Standardizasyon ve norm esaslarının tesbit ve tatbikatını temin ve kontrol eder Sanai mullerinin kalite kontrolünü yapar. Tekn.'k istatistik ve neşriyat faaliyetini idare eder. Ve umumi olarak sanayi müesseselerine müteallik işleri mevzuat esasları dairesinde yürütür

Sanayi Vekâleti kanununun (E) ve (F) fıkralarının yukarıda belirtildiği gibi kaleme alınması Enerji dairesine bir çok görevin verilmesi manasını doğurmuştur. Zira yukarıda metinleri verilen kanun maddelerine göre Enerji Dairesi Reisliği etüd, plân ve hattâ is-

(9) Sanayi Vekâleti Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanun No 6973 Neşir tarihi 27 Mayıs 1957

ELEKTRİKLE İLGİLİ MÜESSESE VE İŞLERİ GÖSTERİR TABLO

ELEKTRİK İŞLERİ İLE İLGİLİ MÜESSESELER

İ Ş L E R	Sanayi Vekâleti		İmar ve Nafia Vekâleti		İskân Vekâleti		Diğerleri				
	Enerji Bakanlığı	İzmir Enerji	M. T. A. Müstüfâsı	Etibank	K. B. A.	İ.İ.	Plânlama İlçesi	İlçer Baş	Belediye İşletme	Diğer Devlet Mütes.	Hususî İşletme
1. Etüd :											
a) Enerji kaynakları etüdü		x	x								
b) Enerji istihlâk imkânları etüdü	x	x			x						
c) Şebeke analiz ve etüdü	x	x		x							
d) Rasyonalizyon incelemeleri	x	x			x						
e) İstatistik tutulması	x	x									
f) Eğitimle ilgili incelemeler		x									
2. Plânlama :											
a) İstihlâle ilgili plânlama	x	x		x			x				
b) Besleme sistemi plânlaması	x	x		x			x				
c) Tesislerin prionitelerinin tâynini	x	x									
d) Koy elektnklendirilmesi plânlaması		x			x						
3. Proje :											
a) Baraj ve hidrolik santral projesi		x					x	x			
b) Buhar santralı projesi											
c) Dizel tesisleri projesi								x	x	x	x
d) Yüksek gerilim hatları projesi		x		x			x	x			
e) Transformatör istasyonları projesi		x		x			x	x			
f) Tevzi şebekeleri projesi		x					x	x			x
g) Köy elektrikleendirme projesi		x			x		x				
h) Projelerin tasdiki	x						x				
4. Tesis :											
a) Baraj ve hidrolik santral inşası				x			x	x			
b) Buhar santralı tesisi				x					x	x	x
c) Dizel santralı tesisi								x	x	x	x
d) Enerji nakil hatları tesisi				x			x	x			x
e) Transformatör postalan tesiri				x			x	x			
f) Tevzi şebekeleri tesisi								x	x		
g) Köy elektrikleendirme tesisi					x			x			
h) Tesis safhasının murakabesi											
5. İşletme :											
a) Hidrolik santral					x		x		x	x	x
b) Buhar santralı				x	x				x	x	x
c) Dizel santralı									x		x
d) Enterkonnekte şebeke					x						
e) Tevzi şebekeleri									x		x
f) Köy elektrik tesisleri işletmesi											
6. Müesseseler arasında koordinasyon											

tatistik tutma faaliyetlerini yüklenmeği dü-
şünmüştür. Oysaki bu görevler 2819 sayılı
kanunla E. İ. E. İdaresine verilmiş işlerdir.

Sana'i Vekâleti kanununun enerji işlen
ile ilgili diğer hükümleri şöyledir:

Madde 3 — G - 1. Enerji İstihsalı
için devlet, vilâyet ve belediyelerce veri-
lecek imtiyaz ve müsaadelere ait muka-
velename ve şartname tiplerini mevzu-
at ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde ihzar
ve tasdik ile kurumların tatbikatını mu-
rakabe eder.

2. Devlet, vilâyet veya (su kuvvetle-
rinden) istihsal olunan enerjiden maa-
dası için belediyeler tarafından verilen
imtiyaz ruhsat veya müsaadanelere
dayanarak hakiki veya hükmi şahıslar
tarafından vücuda getirilen veyahut
devlet, vilâyet ve belediyelerce doğru-
dan doğruya yapılan enerji tesis ve iş-
letmelerinin :

a) Fenm, iktisadî ve idarî esas ve
nizamlara, memleketin ve tesis mahalli-
nin ihtiyaç ve menfaatlerine uygun ola-
rak yapılmalarını ve işletilmelerini mu-
rakabe,

b) Tarife esaslarını tesbitve tasdik
ile tatbikatını murakabe,

c) Umumi şebekelere bağlı dahili
tesisleri yapanların ehliyetlerini tâyin
ve murakabe eder,

3 Devlet ve vilâyetlere ait arazi,

yollar ve sularından istifade ve bunları iş-
gal suretiyle vücuda getirilecek enerji
tesislerine ait plânlan tasdik ve inşala-
rını mürabake eder.

Böylece elektrik işleri ile ilgili müesseseler-
lerin kısmen de olsa bir Vekâlet bünyesinde
toplanması mümkün olmuştur Ancak her
yeni kurulan teşekküle elektrikle ilgilenmek
salâhiyetinin verilmesi geleneği bozulmamış-
tır. Meselâ 1968 de kurulan imar ve tskân
Vekâleti'ne şu salâhiyet verilmiştir (10) :

Madde 9 — J) Şehir ve kasabalarda
İmar ile ilgili içme suyu, lâğım tesisleri,
yol, elektrik vesaie gibi âmme hizmetle-
rine müteallik işlerin alâkalı idarelerin
talebi üzerine projelerini yapmak, yap-
tırmak ve bunların salâhiyetli mercilere
tasdikini veya tekemmülünü sağlamak
ve projelere göre tatbikata geçilmesini
temin etmek veya bu hususlarda gerekli
yardımlarda bulunmak.

Gene bu kanunla İller Bankası, İmar ve
İskân bağlanmış olup İller Bankasının iş
programının bu Vekâlet tarafından tasdik
edildikten sonra yürürlüğe gireceği hükmü
konulmuştur (7116 sayılı kanun Madde 17)

Yukarıda sıralanan hükümlere göre ve
bilhassa mevcut tatbikat nazarı itibare alın-
arak elektrikle ilgili işlerin hangi müesseseler
tarafından ele alındığı 127. sayfada veril-
miştir. Tabloda işlerin hangi safhasının han-
gi müesseselerce yapıldığı ve bu arada bazı
önemli vazifelerin ifasına imkân kalmadığı
görülmektedir

T.E.K. Kanunu ve Türkiyenin Müstakbel Enerji Politikası

Mehmet ERDEMİR
y; Müh

Son beş altı senedir memleketimizde
muhtelif ellerde bulunan elektrik enerjisi istih-
sal ve tevzi işinin bir elde toplanıp top-
lanmaması, münakaşa konusudur. Memleke-
timizde hakim olan ekonomik tutum bakı-
mından böyle bir münakaşanın uzayıp git-
mesinin sebebini anlamak doğrusu pek güç-
tür. Her ekonomik tutumun bir icabı vardır.

Meselâ liberal bir ekonomide aynı sektöre
ait muhtelif istihsal müesseselerinin bir elde
toplanması veya birleşmeleri aızı edilmez.
Çünkü bu takdirde liberal ekonominin ana
kaidelerinden bin yanı rekabet- zedelenir Bu
sebeple bu gibi müesseselerin birleşmesini
enlemek dahi gerekir. Netekim A. B. D. de
ve Avrupada bu maksatla «antitroşt ve anti

(10) İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş ve Va-
zifeleri hakkında Kanun, - No 7116 Neşir tarihi
14 Mayıs 1958~